

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

© Данко Д.В., Фера О.В., 2009

УДК 614.1:314.145(477.87)

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ПРИРОДНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ НИЗИННИХ РАЙОНІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА 1999 – 2008 РОКИ

Данко Д.В., Фера О.В.

Ужгородський національний університет, кафедра соціальної медицини, гігієни з курсом історії медицини, м. Ужгород

РЕЗЮМЕ: в статті вивчено та проаналізовано зміни показників народжуваності, смертності, природного приросту населення низинних районів Закарпатської області в динаміці за останні десять років. Проведено аналіз основних показників природного руху населення Берегівського, Виноградівського, Мукачівського та Ужгородського районів за кожний рік та порівняння їх із відповідними загальнообласними та загальноукраїнськими демографічними показниками. Встановлені загальні тенденції, щодо показників відтворення населення досліджуваних районів.

Ключові слова: демографічна ситуація, природний рух, народжуваність, смертність, природний приріст, населення низинних районів

Вступ. За роки незалежності в Україні проведено радикальні зміни політичного та економічного характеру, наслідком яких є погіршення демографічної ситуації. Природний приріст в Україні за останні роки жодного разу не приймав, бодай, мінімальних позитивних значень, не зважаючи на низку загальнодержавних заходів, спрямованих на подолання демографічної кризи [3, 8]. Але на несприятливому загальноукраїнському фоні у Закарпатській області з 2005 року спостерігається постійний позитивний природний приріст, пік якого припадає на 2008 рік [4, 5, 6]. Саме тому виникла необхідність проаналізувати зміни показників природного руху населення в нашому регіоні, щоб виявити закономірності цього процесу. Враховуючи географічне розташування Закарпатської області виникла необхідність аналізу демографічних показників для виявлення відмінностей у різних ландшафтних зонах. Через об'ємність дослідження вирішено було розділити на дві частини, що дало змогу поглиблено проаналізувати динаміку народжуваності, смертності та природного приросту як комплексного показника здоров'я населення. За основу прийнято умовний поділ районів як офіційних адміністративно-територіальних одиниць на низинні, передгірські та гірські. При цьому враховано не лише різницю в будові рельєфу, а й відмінності в соціальному забезпеченні населення цих районів з огляду на такий поділ: для прикладу – в гірських районах встановлено так звані “гірські” надбавки при здійсненні соціальних виплат.

Мета дослідження: аналіз показників природного руху населення низинних районів Закарпатської області в динаміці за 1999-2008 роки та визначення їх впливу на загальнообласну демографічну ситуацію.

Матеріали і методи. Об'єктом дослідження стало населення низинних районів Закарпатської області, а саме: Берегівського, Виноградівського, Мукачівського та Ужгородського районів. У своїй роботі ми використовували дані офіційної статистики, отримані із щорічних інформаційно-аналітичних звітів діяльності лікувально-профілактичних закладів області за останні десять років (звітня форма № 12). Використовуючи спеціальний пакет прикладних статистичних програм SPSS, сформовано базу даних і проведено її обробку на персональному комп'ютері із застосуванням методів варіаційної статистики. В ході дослідження використовувалися методи системного та контент-аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. Природний рух населення – це інтегральне поняття, яке складається з показників народжуваності, смертності, природного приросту та інших показників і до певної міри характеризує рівень, якість та наближеність медичної допомоги до населення, а також ефективність соціального забезпечення та інших регіональних і загальнодержавних програм, спрямованих на подолання демографічної кризи в державі. Дані природного руху не є лише суто теоретичними показниками. Вони широко застосовуються в плануванні діяльності різних галузей

народного господарства: охорони здоров'я, освіти, промисловості тощо. Таким чином, аналізуючи показники природного руху за кожний рік та порівнюючи їх із відповідними загальнообластними та загальноукраїнськими, ми встановили наступне:

- чисельність населення низинних районів (Берегівського, Виноградівського, Мукачівського, Ужгородського та міст Ужгород і Мукачево) у 1999 – 2008 роках залишалась на одному рівні із незначними коливаннями, про що свідчать дані представлені на рис.1, 2, 3;

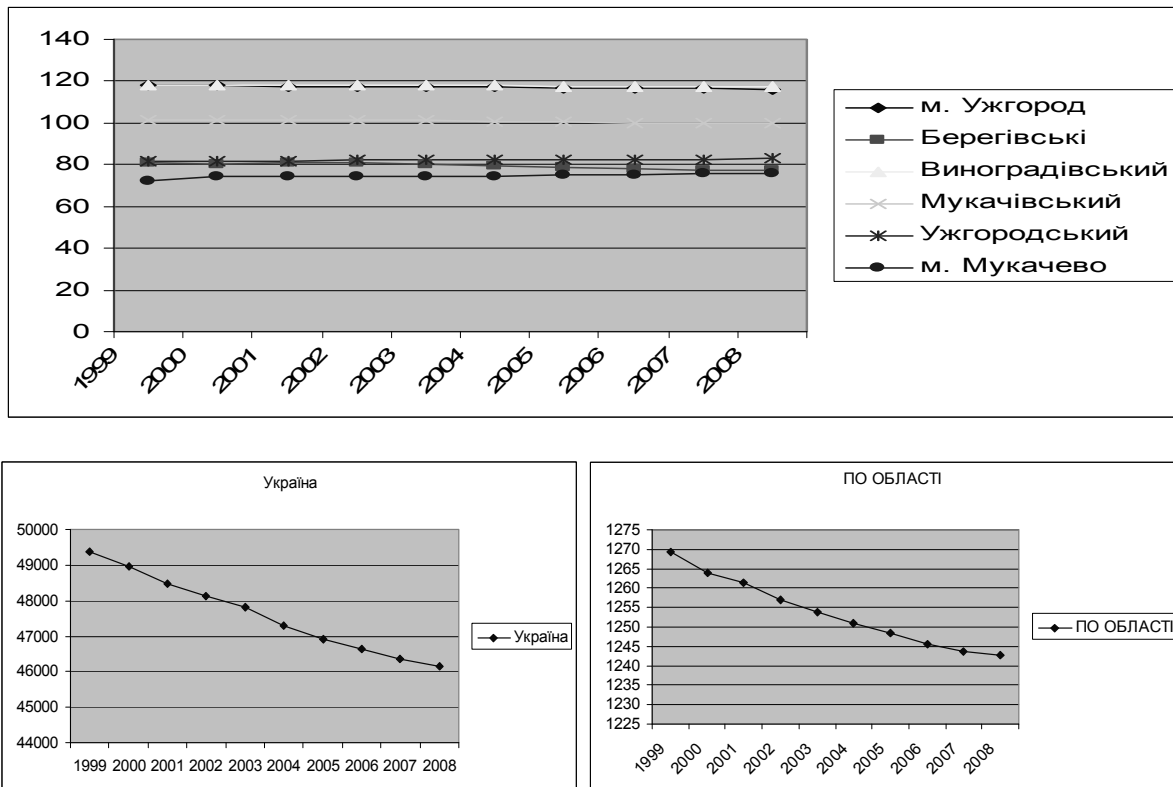

Рис. 1, 2, 3. Зміна чисельності населення у низинних районах Закарпаття в 1999-2008 рр.

- при цьому в 2008 році кількість населення області зменшилась, відносно рівня 1999 року, на 2,1%, а по Україні – на 6,55%. Оскільки природний приріст в області позитивний, то зменшення кількості населення в даному випадку пов'язано із механічним рухом населення: міграцією в інші регіони України та виїздом за кордон.

Аналізуючи народжуваність, ми бачимо невинне, хоча й не досить стрімке, підвищення кількості новонароджених як по низинних районах області, так і в цілому по Закарпаттю. Порівнюю-

чи це із загальноукраїнськими показниками ми виявляємо подібну тенденцію в усій державі. Кількість новонароджених у місті Ужгород у 2008 році збільшилась на 47%, порівняно із рівнем 1999 року, у місті Мукачево – на 44,93%, у Берегівському районі – на 32,8%, Мукачівському – на 35,2%, Ужгородському – на 52,6%, Виноградівському – на 49%. При цьому подібне явище спостерігається як в області, де кількість новонароджених у 2008 році збільшилась на 31,65%, так і по Україні в цілому, де народжуваність зросла на 27,4%.

Таблиця 1

Дані про чисельність новонароджених у Закарпатській області та в Україні за період з 1999 по 2008 роки (на тис. населення)

Райони/роки	Народжуваність									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
м. Ужгород	8,5	8,7	9,1	9,9	10,8	11,3	12,6	12,8	12,8	13,6
Берегівський	9,7	9,3	9,0	9,1	10,0	12,9	10,8	11,6	16,0	13,9

Виноградівський	11,3	13,1	12,2	12,2	12,4	13,7	13,5	14,9	15,2	16,9
Мукачівський	10,8	11,4	10,6	11,7	11,6	12,4	12,1	13,1	13,5	15,2
м. Мукачево	8,1	9,1	8,5	10,1	11,5	11,3	11,9	11,8	11,4	12,6
Ужгородський	11,9	12,2	11,6	11,9	12,3	12,7	12,4	12,5	13,1	14,5
По області	10,8	11,3	10,9	11,3	11,8	12,4	12,6	13,3	13,5	14,7
Україна	7,1	7,2	7,2	7,7	8,3	8,9	8,9	9,8	9,9	10,8

При цьому кількість померлих у кожному з низинних районів, за винятком Берегівського, де вона протягом 10 років залишалася сталою, збільшувалась, хоча й не так суттєво, як народжуваність, і в середньому відповідала загальнообласним показникам. Так, у місті Ужгород кількість смертей щорічно зростала і у 2008 році перевищила вихідний показник 1999 року на

30,4%, в місті Мукачево – на 10,4%, у Виноградівському районі – на 19%, у Мукачівському – на 4,5%, у в Ужгородському – на 21,3%. По області цей показник збільшився, порівняно з 1999 роком на 12,5%. Порівнюючи із загальнодержавними показниками, ми бачимо, що за аналогічний період цей показник в Україні, в цілому, зменшився на 1,7%.

Таблиця 2

Дані про кількість померлих у Закарпатській області та в Україні за період з 1999 по 2008 роки (на тис. населення)

Райони/ роки	Смертність									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
м. Ужгород	8,4	9,1	9,0	10,1	10,3	11,2	12,4	11,7	12,0	12,0
Берегівський	13,5	12,8	13,3	14,3	14,1	16,0	16,1	14,3	16,0	13,9
Виноградівський	11,3	11,1	12,0	12,4	12,0	12,8	14,0	13,0	13,6	13,5
Мукачівський	12,7	12,9	12,5	14,0	14,8	14,2	15,0	14,9	15,0	13,8
м. Мукачево	10,0	10,3	10,5	11,9	12,1	11,7	12,4	11,3	12,4	12,3
Ужгородський	9,2	8,8	9,2	9,3	9,6	10,1	10,3	12,8	15,7	14,9
По області	11,2	10,9	11,3	11,9	12,0	12,4	13,2	12,8	13,3	13,0
Україна	13,1	13,8	13,8	14,0	14,3	14,4	14,8	16,4	14,7	14,7

Таким чином, аналізуючи показники смертності в низинних зонах Закарпатської області, ми відзначимо підвищення вищевказаного явища в порівнянні з загальнообласними у всіх без винятку районах, крім міст Ужгород і Мукачево. При цьому загальнообласні показники смертності залишаються стабільно нижчими за загальнореспубліканські (13,0 % і 14,7% відповідно) станом на 2008 рік. Показники народжуваності та смертності у динаміці в кожному з низинних районів відповідають змінам відповідних показників у середньому по області (від 10,8 % в 1999 році до 14,7% в 2008 році, щодо народжуваності; від 11,2% в 1999 році до 13,0% в 2008 році, щодо смертності) та Україні (від 7,1% в 1999 році до 10,8% в 2008 році, щодо народжуваності; від 13,1% в 1999 році до 14,7% в 2008 році, щодо смертності).

Порівняльний аналіз структури смертності по районах вказує на наступне:

- по класу серцево-судинних хвороб показники смертності є вищими від загальнообласних у Мукачівському та Ужгородському районах;
- у порівнянні із середньообласними показниками смертності від злоякісних новоутворень, вищими вони є у всіх низинних районах, крім Мукачівського;
- нещасні випадки, отруєння, травми найчастіше були причиною смерті в м.Ужгороді та найрідше в м.Мукачево;
- найвища смертність від інфекційних захворювань спостерігається у м.Мукачево та Виноградівському районі.

Аналізуючи природний приріст, ми не виявили аналогічних закономірностей, які спостерігаються

серед інших показників природного руху населення. Так, стабільна тенденція до перевищення народжуваності над смертністю спостерігається із 2003 – 2005 років у місті Ужгород та у Виноградівському районі. У інших низинних районах природний приріст залишався стабільно від'ємним і вперше став позитивним у 2008 році. Протягом останніх трьох років намітилася тенденція до деякого покращення та стабілізації демографічної ситуації у інших низинних районах Закарпатської області. Зокрема, позитивний природний приріст спостері-

гається у м.Мукачево (+0,3 в 2008 році в порівнянні з -2,3 у 1999 році), Мукачівському районі (+1,4 в 2008 році в порівнянні з -1,9 у 1999 році). Постійна тенденція до депопуляції за період з 1999 по 2008 роки спостерігається у Берегівському районі, аналогічно до загальноукраїнської демографічної ситуації. Однак, судячи із загальнообласних показників, це не мало суттєвого впливу, що дало можливість здобути першу позицію нашій області у боротьбі із демографічною кризою, яку ми утримуємо протягом останніх років [4, 5, 6].

Таблиця 3

Дані про природний приріст у Закарпатській області та по Україні в період з 1999 по 2008 роки

Райони /роки	Природний приріст									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
м. Ужгород	0,1	-0,4	0,1	-0,2	0,5	0,1	0,2	1,1	0,8	1,6
Берегівський	-3,8	-3,5	-4,3	-5,2	-4,1	-3,1	-5,3	-2,7	-4,5	-0,8
Виноградівський	0	2	0,2	-0,2	0,4	0,9	0,5	1,9	1,6	3,4
Мукачівський	-1,9	-1,5	-1,9	-2,3	-3,2	-1,8	-2,9	-1,8	-1,5	1,4
м. Мукачево	-2,3	-1,2	-2	-1,8	-0,6	-0,4	-0,5	0,5	-1	0,3
Ужгородський	2,7	3,4	-2,4	2,6	2,7	2,6	2,1	-2,5	-2,6	-0,4
По області	-0,4	0,4	-0,4	-0,6	-0,1	0	-0,6	0,5	0,2	1,7
Україна	-0,6	-6,6	-6,6	-6,3	-6	-5,5	-5,9	-6,4	-4,9	-4,8

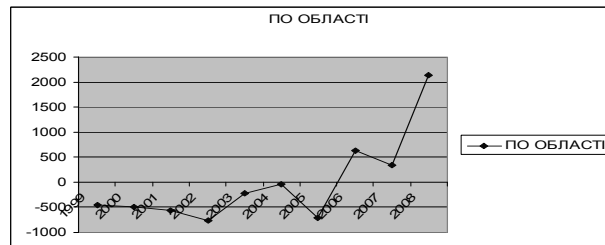
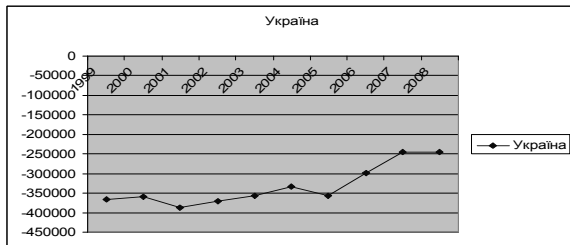
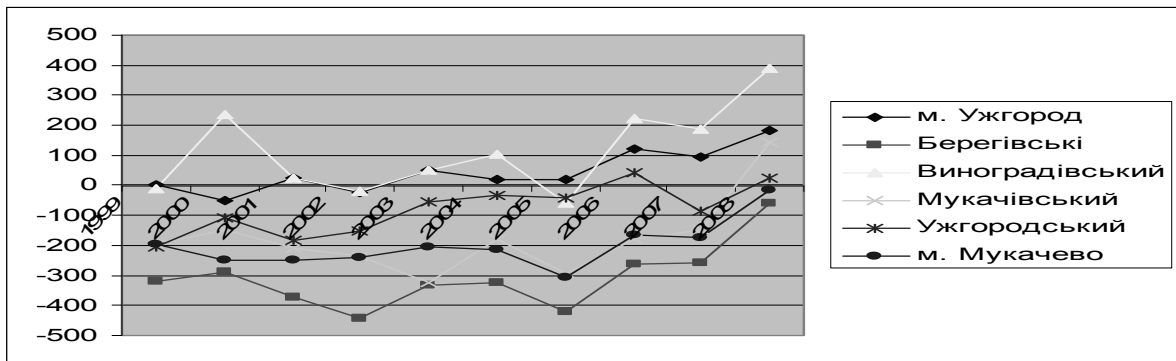

Рис. 4, 5, 6. Зміни природного приросту населення низинних районів Закарпаття у 1999-2008 рр.

Для покращення демографічної ситуації пріоритетним є вирішення таких завдань, як економічне та правове забезпечення відтворення населення,

належний соціальний захист сімей із дітьми, адресні пільги сім'ям із двома та більше дітьми, популяризація здорового способу життя, зокрема серед

молоді, впровадження сексуальної освіти в шкільних закладах як єдиної можливості зменшення кількості абортів, що в свою чергу призведе до зменшення кількості випадків жіночого безпліддя і стане вагомим чинником у покращенні репродуктивного здоров'я населення [7].

Необхідним є подальший розвиток та удосконалення системи охорони здоров'я, шляхом наближення первинної медико-санітарної допомоги до населення, зміцнення матеріально-технічної бази охорони здоров'я та, як завершальний етап у реформуванні всієї медичної галузі, перехід на страхову медицину, поширення стандартів здорового способу життя, що в сумі дасть змогу знизити смертність, особливо серед дітей, та подовжити тривалість життя [1, 2, 8, 9].

Висновки.

1. Демографічна ситуація в низинних районах області за останні 10 років неоднорідна: на фоні однакових тенденцій щодо збільшення рівня народжуваності (із 8,5‰ в 1999 році до 13,6‰ в 2008 році) та смертності (8,4‰ в 1999 році до 12,1‰ в

2008 році), стабільно позитивний природний приріст спостерігається, починаючи з 2003 року, лише в двох адміністративно-територіальних одиницях: місті Ужгород та у Виноградівському районі, де цей показник є найвищим (+3,4 у 2008 році).

2. З 2005 року по Закарпатській області спостерігається стабільно позитивний природний приріст. Відзначається позитивна динаміка загальнообласних показників природного приросту (від - 0,4 в 1999 році до + 1,7 в 2008 році) та стабілізація демографічної ситуації, яка залишається кращою ніж в цілому по Україні (-4,8 станом на 2008 рік).

3. В структурі причин смертності працездатного населення низинної зони найбільша питома вага смертності припадає на хвороби системи кровообігу (69,2%) та злоякісні новоутворення (17,6%).

4. Для покращення демографічної ситуації необхідно підвищити якість життя населення та розробити і впровадити новітні технології по оптимізації демографічного стану як важливого показника громадського здоров'я населення ендемічного регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Москаленко В.Ф. Сучасні тенденції, проблеми і стратегія розвитку громадського здоров'я в Україні / В.Ф. Москаленко, Т.С. Грузева, Л.І. Галієнко // Наук. вісн.-2006. – №1 (16). – С. 63-76.
2. Москаленко В.Ф. Доказова медицина у спектрі науково-інформаційної діяльності, медичної статистики та реалізації інноваційної політики / В.Ф. Москаленко, А.Р. Уваренко, Б.О. Ледошук // Демографічна та медична статистика України в XXI столітті. Медичні інформаційні системи у статистиці. – К., 2004. – С. 50-56.
3. Москаленко В.Ф. Громадське здоров'я в Україні. Основні статистичні показники за 2007 рік. / Москаленко В.Ф., Грузева Т.С. – К.: Книга плюс, 2008. – 36 с.
4. Населення Закарпатської області. Демографічний щорічник/ [упор. О.С. Колтунова] -Ужгород: Головне управління статистики у Закарпатській області, 2005. – 101 с.
5. Населення Закарпатської області: Статистичний збірник / [упор. Г.Д. Гриник]. –Ужгород: Головне управління статистики у Закарпатській області, 2007. – 110 с.
6. Основні демографічні показники області: Статистичний бюлетень / [упор. О.С. Колтунова]. – Ужгород: Головне управління статистики у Закарпатській області, 2008. – 43 с.
7. Фера А.В. Окружающая среда и здоровье населения/ Фера А.В., Лучкевич В.С., Захарченко М.П. – Ужгород: Закарпатье, 2002. – С.285.
8. Фера О.В. Вплив факторів ризику на здоров'я населення в ендемічному регіоні. /О.В.Фера// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Медицина". – Ужгород, 2001. – Вип. 15. – С. 208-210.
9. Ярош Н.П. Регіональні особливості впровадження державних соціальних стандартів у сфері охорони здоров'я / Н.П. Ярош // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – 2008. – №2. – Режим доступу до журн.: // <http://www.rada.nbu.gov.ua/e-journals/tppd/2008-2/08ynpoz.htm/odyframe.htm>.

SUMMARY

THE ANALYSIS OF THE INDEXES OF POPULATION'S NATURAL MOTION OF THE LOW-LAYING AREA DISTRICTS OF THE TRANSCARPATIAN REGION DURING 1999 – 2008 YEARS.

Fera A. V., Danko D. V., Palko A.I.

In the article the changes of indexes of birth rate, death rate, natural increase of population of low-laying area districts of the Transcarpatian region are studied and analysed in a dynamics for the last ten years. Comparison of basic indexes of population's natural motion is conducted at low-laying area districts for every year being contrasted with the proper all region and all state demographic indicators. General tendencies in relation to the indexes of population's reproduction of the researched districts are summarized.

Key words: demographic situation, population's natural motion, birth rate, death rate, population's natural increase, population of low-laying area districts